

**ACTA
ECCLESIASTICA
SLOVENIAE**

4

**Jože
Gregorič
PISMA
PETRA PAVLA GLAVARJA
JOŽEFU TOMLJU
1761–1784**

LJUBLJANA 1982

Vsebina – Inhaltsverzeichnis – Contents – Indice

A. Pregled važnejšega slovstva o Glavarju	7
B. Glavarjevo življenje in delo	15
C. Glavarjeva pisma	28
D. Izvirna pisma	33
Povzetek	247
Zusammenfassung	248
Summary	249
Sommario	250
Navodila sodelavcem AES	253
Publikacije s področja slovenske cerkvene zgodovine	255
Izvlečki – Synopses – Estratto	256

Kazalo slik

Peter Pavel Glavar	9
Glavarjev grb	15
Jožef Peter Tomelj	29
Glavarjeva soba v Komendi	44
Glavarjeva knjižnica v Komendi	57
Glavarjeva pisalna miza v Komendi	72
Stran iz Glavarjeve razprave o sv. Tomažu Akvinskem	86
Naslovna stran Glavarjeve razprave o sv. Tomažu Akvinskem	102
Ustanovna stran Glavarjevega beneficia v Komendi	118
Anton pl. Remic, odvetnik	132
Martin Jožef Jabačin, novomeški prošt	149
Peter Jakob baron de Testaferrata (F. Lahna)	173
Milostna podoba sv. Ane (Tunjice)	193
Glavarjevo pismo z dne 16. januarja 1784	215, 216
Ruševine kapele v kateri je pokopan Glavar (Lanšprež)	238

Lahko rečemo, da je Glavar veliko pris stal in takor bomo pozneje videli, se je bilo skoraj vse njegove pisane trdi o tem, da Njegova pisma, ki so v letih 1781–1784 so zaokrožena celota in te njeni odsevi miselnost takratne kranjske duševinstve, kolikor je v tem području popolno podobno o njem dejani in nekaj tudi o tem, da je v teh (veselogorska zadruga) straneh verskega čl. ljenca pris stal.

¹ Jožef Peter Tomelj (Tomelin) se je rodil 22. februarja 1746 na Gori pri Komendi. Po študiju naj bi bil sorodnik Glavarjevega matere. Glavar pa je 1749 posvojen in doma učil, nato pa rosal v ljubljanske šole. Potem je končal v Gradišču ter postal magister filozofije in teologije v Gorici pa je leta 1769 ordiniran na mestu kanaprškega župnika. Bil je tudi novomeškega arhivarka, od 1777 pa Glavarjev beneficijat Komenda. Po Glavarjevi smrti si je s prostom dr. M. Šabotinom delil dohodke kanaprškega gradišča, po njihovi smrti 1789 pa jih je náral sam, kot je vključen v zdravju, staril pa je v Komendi. ² Vrg. 1797 (Viktarijan Demšar, Glaznik Slovenskega duhovniškega društva X (1797), 201–202; Franc Pukorn, Seminarem, ljutjenske nadškofije 1797, 1808, 1818).

POVZETEK

Petra Pavla Glavarja (1721–1784), kulturnega delavca in gospodarstvenika, štejemo med zelo zanimive in pomembne osebnosti 18. stoletja na Slovenskem. Kot nezakonski sin neznane matere ni imel samo težke mladosti, marveč ga je senca nezakonskega rojstva spremljala na vsej življenjski poti.

Starejši biografi so obravnavali in poudarjali predvsem Glavarjevo gospodarsko nadarjenost in dejavnost, zasluge za razvoj čebelarstva na Kranjskem in srčno plemenitost, s katero je svoje precejšnje premoženje velikodušno delil. Priznavali so tudi njegovo narodnoprerodno zavest, ki ga je spodbujala, da je želel z domačo besedo pomagati slovenskemu kmetu k duhovnemu napredku (*ustanovitev šole v Komendi*) in gospodarskemu razvoju. Poleg praktičnega dela je napisal slovenskim čebelarjem učbenik *Pogovor o čebelnih rojih*, ki pa je, žal ostal v rokopisu. Kmetijski družbi v Ljubljani je poslal obširen in pretehtan načrt za izboljšanje gospodarstva in dvig kmečkega stanu na tedanjem Kranjskem.

Razen tega je bil Glavar velik prijatelj knjige in tudi pero je znal spretano sukat. Po zaslugi komendskih dušnih pastirjev, ki so skrbno upravliali Glavarjevo zapuščino (bolnišnico) in varovali njegovo knjižnico z arhivom, se je ohranilo mnogo dragocenih Glavarjevih rokopisov. Župnik Janez Zabukovec je na podlagi arhivskega gradiva sestavil pregleden Glavarjev življenjepis, ki pa je ostal v rokopisu. Njegov naslednik dekan Viktorijan Demšar se je po letu 1945 poglobil v Glavarjevo osebnost in v zadnjih desetletjih objavil več člankov, v katerih je predstavil še neobdelana področja njegovega značaja in dela. Tako sedaj bolje poznamo Glavarjevo duhovno življenje, njegovo prizadetvo dušnopastirsко, katehetsko in pridigarško delo v Komendi, ki je obrodilo trajne sadove.

V beneficiatskem arhivu v Komendi se je ohranilo 138 Glavarjevih pisem: 36 komendantorju Testaferrati in 104 pisma J. Tomlju, beneficiatu. Eno pismo goriškemu nadškofu K. M. Attemsu je prišlo v škofijski arhiv v Mariboru, več pa jih mora biti v goriškem škofijskem arhivu.

Pisem, ki so bila namenjena Glavarju, se je ohranilo 401: 203 mu je pisal Testaferrata, 50 prvi goriški nadškof K. M. Attems, razni drugi dopisniki pa 148 pisem.

Iz Glavarjevih pisem J. Tomlju, ki so pisana v gladki baročni latinščini (le nekaj je nemških sporočil, tu in tam pa kakšen slovenski stavek ali izraz), spoznamo vsestransko živahno dejavnost Glavarja, od 1766 »lanšpreškega gospoda«, spoznamo pa tudi cerkveno in družbeno življenje v tem delu Dolenjske, kakor tudi v precejšnjem delu Gorenjske in celo Štajerske.

Zlasti pa iz Glavarjevih pisem J. Tomlju, njegovemu nekdanjemu gojencu, odsevajo Glavarjeve osebne poteze v odnos do Tomlja, potem pa njegov odnos do sveta in življenja sploh. Tu se nam kaže Glavar kot človek baroka, duhovnik globoke vere in bogovdanosti, prisrčne molitve, čutecega in razumevajočega srca.

Po vsem tem lahko rečemo, da so Glavarjeva pisma J. Tomlju iz let 1761–1784 lep prispevek k poznovanju naše cerkvene, gospodarske in kulturne zgodovine v drugi polovici 18. stoletja, pa tudi k poznovanju Glavarjeve osebnosti.

ZUSAMMENFASSUNG

Peter Pavel Glavar (1721–84), Priester, Kulturschaffender und Wirtschaftler, ist eine der interessantesten und bedeutendsten Persönlichkeiten des 18. Jahrhunderts in Slowenien. Als uneheliches Kind einer unbekannten Mutter hatte er nicht nur eine sehr schwere Jugend, sondern der Schatten seiner unehelichen Geburt hat ihn auf seinem ganzen Lebensweg begleitet.

Die älteren Biographen betonen vor allem die ausserordentliche Begabung Glavars und seine Tätigkeit auf dem wirtschaftlichen Gebiet, sein Verdienst für die Entwicklung der Bienenzucht im heutigen Slowenien und seine weitherzige Hilfsbereitschaft. Die gleichen Autoren haben gleichzeitig auch seine nationale Gesinnung anerkannt, die ihn anregte, den slowenischen Bauern in ihrer Muttersprache zum geistlichen Fortschritt (Gründung der Schule in Komenda) und zur wirtschaftlichen Entwicklung zu helfen. Neben der praktischen Arbeit auf diesem Gebiet schrieb Glavar ein Lehrbuch: Pogovor o čebelnih rojih (Gespräch über die Bienenschwärme das jedoch leider nur als Manuscript überliefert ist. Der Landwirtschaftliche gesellschaft in Ljubljana schickte er einen weitgehenden, gut durchdachten Plan zur Verbesserung der Wirtschaft und der Hebung des Bauerstandes in Krain.

Ausserdem war Glavar ein grosser Bücherfreund und konnte auch selber gut schreiben. Zum Glück haben uns die späteren Verwalter des Nachlasses von Glavar (es waren die Pfarrer von Komenda), sorgfältig sein Krankenhaus, seine Bibliothek und sein Archiv aufbewahrt. Pfarrer Janez Zabukovec schrieb auf Grund dieses Archivmaterials eine umfassende Biographie von Glavar, die jedoch im Manuscript geblieben ist. Sein Nachfolger, Dechant Viktorian Demšar studierte nach 1945 sorgfältig die Persönlichkeit Glavars und publizierte mehrere Aufsätze. So kennen wir

jetzt auch das geistliche Leben von Glavar, seine eifrige seelsorgliche Tätigkeit, sein Wirken als Katechet und Prediger in Komenda, die dauernde Früchte gebracht hat, viel besser.

Im Archiv des Benefiziums in Komenda haben sich 138 Briefe von Glavar erhalten. Davon sind 36 an den Komendantor Testaferrata und 104 Briefe an den Benefiziaten J. Tomelj adressiert.

Ein Brief Glavars an den Erzbischof von Görz K. M. Attems wird im Diözesanarchiv von Maribor aufbewahrt, mehrere Briefe sollen im Bistrumarchiv von Görz zu finden sein.

Von den Briefen an den Glavar haben sich 401 erhalten, davon schrieb ihm Testaferrata 203 Briefe, Erzbischof Attems 50 verschiedene andere Persönlichkeiten 148 Briefe.

Aus den Briefen an J. Tomelj, die in einem fliessenden Baroklatein geschrieben sind (nur einige kurze Hinweise sind auf Deutsch oder Slowenisch), erkennen wir die allseitige und lebhafte Tätigkeit Glavars, der seit 1766 »Herr von Landpreiss« wurde. Gleichzeitig erkennen wir auch das kirchliche und gesellschaftliche Leben in diesem Gebiete Krains und teilweise Steiermarks.

Vor allem werden aus diesen Briefen die persönlichen Beziehungen Glavars zu Tomelj, seinem ehemaligen Zögling; sein Verhältnis zur Welt und dem Leben deutlich. Hier zeigt sich Glavar als ein Mann des Baroks, als Preister von einem tiefen Glauben, als ein Mann des innigen Gebetes und des empfindsamen und verständnisvollen Herzens.

So können wir heute ruhig sagen, dass die Briefe von Glavar an J. Tomelj aus den Jahren 1761–1784 ein bedeutender Beitrag zur Kenntnis der Kirchen-, Wirtschafts- und Kulturgeschichte in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts für das heutige Slowenien sind, nicht zuletzt aber ermöglichen sie uns eine bessere Kenntnis der Persönlichkeit Glavars.

SUMMARY

Peter Pavel Glavar (1721–1784) is considered to be a very interesting and important personnalitiy of the 18th century in Slovenia. He was an economist and he worked mainly in the cultural sphere. As an illegitimate child of an unknown mother he has not passed only a very difficult childhood but, he suffered from this till the end of his life.

The biographers discused and emphasized Glavar's gift for economy. Besides, he played a great role in developing the apiculture at Corniola. His handsome fortune was shared with other people and that is why he was known for his generosity. To stimulate the national renaissance he started the shool at Komenda and in that way helped the Slovene peasant to make progress in ethical and economic sphere. Along the practical work he wrote a manual, entitled »Discussion about the bee swarms«. Unfortuna-

tely, it remained only in manuscript. He sent a detailed plan to the Agricultural company in Ljubljana. In this way he gave his views and propositions for the improvement of the economy and higher standard of living at Carniola.

Beside all these activities, Glavar was very interested in literature. He himself was a capable writer. Owing to the Komenda parsons, who were in charge of Glavar's inheritance (the hospital) and kept his library and archives, many valuable manuscripts were preserved. Te parish Janez Zabukovec wrote Glavar's biography on the basis of the remained archives. Even though he wrote in a clear way the book was not published, it remained in manuscript. After 1945, his successor Viktorijan Demšar deepened into the life and personality of Glavar. In the last decades, Demšar published several articles concerning Glavar's work. Now, we can better realize Glavar's spiritual life, his zeal for parsonship, catechist and preacher work at Komenda. The benificiate archives at Komenda still keep 138 Glavar's letters. 36 of them were written to prebendary Testaferrata, other 104 letters to the beneficiate J. Tomlj. A letter sent to the Gorizia archbishop K. M. Attems is kept at the bishop's archives in Maribor. But, more of them must be found at the bishop's archives in Gorizia.

Trough the years, 401 letters written to Glavar have been preserved. About 203 letters written by Testaferrata, 50 letters by K.M. Attems and the other 148 letters were written by various correspondents. Glavar's letters to J. Tomlj are mainly written in baroque latin. There is only few messages written in german, and here and there a sentence or a term in slovene. But, we can notice Glavar's vivid activity out of these letters. In that way we may come in contact with the ecclesiastic and social life in that part of the Lower Carniola as well as in a great deal of the Upper Carniola and even Styria.

Particularly in the letters written to J. Tomlj (his former pupil) Glavar's personal feature can be reflected. First in relation to J. Tomlj and than his relation to the world and than his relation to the world and the life in general. Here Glavar represents a man of the baroque period, a priest of a profound faith and devotion to God, person of sensible and understanding heart.

In the conclusion, we can say that Glavar's letters to J. Tomlj (from 1761-1784) give a valuable contribution to our ecclesiastic, economic and cultural history in the second half of the 18th cent., as well as to the recognition of the Glavar's personnalituy.

SOMMARIO

Peter Pavel Glavar (1721-1784), sacerdote, uomo di cultura ed operatore economico, può essere considerato una delle personalità più interessanti e rilevanti vissute nel secolo XVIII nell'ambito sloveno. Figlio illegit-

timo di madre ignota non solo non ebbe una giovinezza facile, ma l'ombra dei suoi natali illegittimi lo accompagnò lungo tutta l'esistenza.

I biografi più antichi di Glavar preferiscono trattare ed accentuare le sue capacità e le sue attività di ordine economico, i suoi meriti per lo sviluppo dell'apicoltura nella Carniola, la nobiltà del suo cuore, che si espresse tra l'altro nella generosa distribuzione delle sue notevoli sostanze. Mettono inoltre in risalto la sua coscienza di promotore culturale del popolo, che lo spingeva ad usare la lingua viva per istruire il contadino sloveno (istituzione della scuola a Komenda) aiutandolo così ad elevarsi spiritualmente ed economicamente. Oltre a svolgere attività didattico-pratica, per gli apicoltori sloveni scrisse un manuale in forma di conversazione sugli sciame delle api. Il manoscritto non è stato purtroppo pubblicato. All'associazione agricola di Lubiana inviò un ben studiato ed articolato piano di sviluppo economico e di promozione della classe contadina nell'allora regione della Carniola.

Oltre che grande lettore e bibliofilo, Glavar fu anche uomo della penna facile. Va ascritto ai sacerdoti, che si sono succeduti nella guida della parrocchia di Komenda e che amministrarono con cura l'eredità (l'ospedale) di Glavar e ne conservarono la biblioteca con l'archivio, il merito se si sono conservati molti e preziosi manoscritti di Peter Paver Glavar. In base al materiale di questo archivio il parroco Janez Zabukovec poté stendere una biografia abbastanza lineare di Glavar, rimasta però manoscritto. Il suo successore, il decano Viktorijan Demšar, a partire dal 1945 prese ad approfondire lo studio sulla personalità di Glavar pubblicando negli ultimi decenni vari articoli, nei quali ci presenta settori non ancora studiati del suo carattere e della sua attività. Ora possiamo conoscere meglio la vita spirituale di Glavar, la sua solleste attività pastorale, catechetica e omiletica a Komenda, che produsse frutti duraturi.

Nell'archivio beneficiale di Komenda si conservano 138 lettere di Glavar: 36 sono indirizzate al commendatario Testaferrata e 104 dirette al beneficiario J. Tomelj. Una lettera diretta all'arcivescovo di Gorizia Carlo M. Attems si trova nell'archivio diocesano di Maribor, altre dovrebbero trovarsi nell'archivio diocesano di Gorizia.

Per quanto riguarda lettere da altri scritte e indirizzate a Glavar, se ne conservano 401: 203 gli sono state scritte da Testaferrata, 50 dal primo arcivescovo di Gorizia Carlo M. Attems, 148 da altri mittenti.

Dalle lettere, che Glavar scrisse a J. Tomelj, stese in uno scorrevole latino barocco (poche le missive scritte in tedesco; nelle lettere si ritrovano qua e là proposizioni o espressioni slovene) veniamo a conoscere l'attività straordinariamente vivace di Glavar. Divenuto nel 1766 »il signore di Lanšprež«, nelle sue lettere, a partire da quella data, si riflettono le condizioni di vita ecclesiastica e sociale anche di quella parte della Dolenjska (Carniola

Inferiore), come pure di una gran parte della Gorenjska (Carniola Superiore) e persino della Stiria.

Specie dalle lettere da Glavar indirizzate a J. Tomelj, suo antico alunno, traspaiono i lineamenti della sua relazione personale con Tomelj e anche i tratti caratteristici del suo rapporto col mondo e in generale con l'esistenza. Qui Glavar si dimostra l'uomo dell'età barocca, sacerdote di fede profonda e di genuina e sentita pietà, cuore comprensivo e sensibile.

Possiamo concludere dicendo che le lettere scritte da Glavar tra gli anni 1761–1784 e indirizzate a J. Tomelj costituiscono un apprezzabile contributo per la conoscenza della nostra storia ecclesiastica, economica e culturale nella seconda metà del secolo XVIII, oltre che, s'intende, per la conoscenza della personalità di Peter Pavel Glavar.

Particularly in the letters addressed to his former teacher, we observe a faded but still visible instance of the man's personal relationship to his teacher. We also notice certain features in his spiritual attitude which indicate a certain orientation towards the world, towards the people around him, and towards God. A particularly important characteristic is his genuine piety, his deep sense of the divine, his ability to understand and appreciate the needs of others, and his capacity for compassion and sympathy. These qualities are typical of the Baroque period, when the church was still a powerful force in society, and when the concept of God was still very much alive in the minds of people. In the letters, we can see how Glavar's religious faith influenced his thoughts and actions, and how it shaped his character and personality. He was a man of deep convictions, but also a man who could be moved by the suffering of others. His letters show us a man who was truly committed to his faith, but also a man who was capable of同情和理解他人。他的信件展示了他如何通过自己的信仰影响了他的思想和行动，以及它是如何塑造了他的人物和个性的。他是一个深信宗教信仰的人，但也是一位能够被他人的痛苦所感动的人。他的信件向我们展示了他作为一个真正致力于信仰的人，同时也是一位能够同情和理解他人的人。